

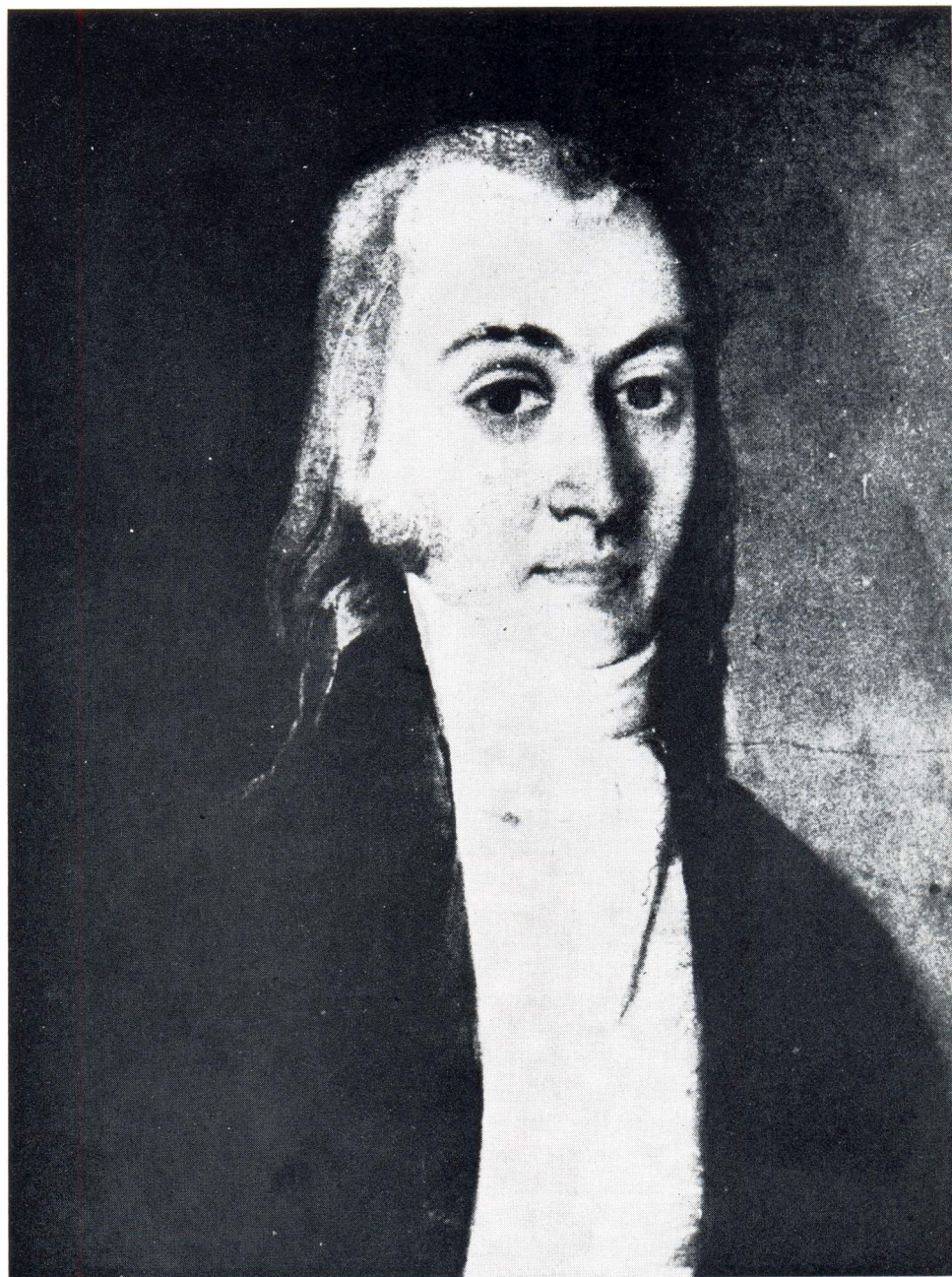
Kruno Prijatelj:

DVA SPLITSKA KLASICISTIČKA PORTRETA

Za razliku od Dubrovnika gdje se sačuvao veći broj portreta iz baroknog i klasicističkog razdoblja, u Splitu je do nas došao vrlo mali broj portreta iz tog vremena. Split u 18. stoljeću nije imao, koliko nam je poznato, nijednog većeg slikara, a jedini poznatiji umjetnik na tom polju Sebastijan Devita živio je i djelovao uglavnom u Veneciji. I u doba klasicizma sve tri istaknutije slikarske ličnosti iz Dalmacije tj. Petar Katušić, Rafo Martini i Carmelo Reggio djelovali su u Dubrovniku, ako izuzmemo splitski ili, bolje, solinski boravak Martinija kao »podinspektora« splitskog Arheološkog muzeja osnovanog godine 1821, i to kad je ovaj u mladosti talentirani slikar i rimski đak bio na svom umjetničkom zalazu. Svaki, stoga, portret u Splitu prije pojave Jurja Pavlovića, koji je u vrijeme romantizma stvorio ciklus portreta ličnosti iz splitske sredine, ima svoje i umjetničko i kulturno-historijsko značenje. S namjerom da u par manjih priloga objelodanim niz nepoznatih splitskih portreta iz tog starijeg perioda, želio bih ovdje upozoriti na dva portreta koja se čuvaju u splitskim porodicama, a do danas nisu objelodanjeni: portret Oktavija Geremia u vlasništvu obitelji Celio Cega i portret Tome Grisogona u vlasništvu prof Ene Iveta Grisogono. Oba ova portreta imaju i svoj umjetnički kvalitet, a uporedo predstavljaju dva građana koja su igrala izvjesnu ulogu u javnom životu Splita pod kraj mletačke vladavine, u doba francuske uprave i u prvim godinama austrijske vlasti, pa time imaju i određenu historijsku važnost.

Prvi spomenuti portret u pastelu prikazuje mlađeg muškarca živahnih plavih očiju intenzivna pogleda, pravilna nosa, dugih plavih vlasi, odjevena u odjeću tipičnu za kraj Settecenta s bijelom košuljom s okovratnikom i još krutim »jabeauom« i smeđom redingotom koja odskače na plavosivkastoj pozadini. Na stražnjoj strani portreta je slijedeći natpis:

Vera Effigies Octavj de Comi-
tibus da Cuteis alias Geremia sive
Dumaneo Nobilis Spalaten.
Pro Dux Contadi Spalati
at Districti Clissa
Aetatis suae 26
Anno vero Dni 1796 die 12 mensis Aprilis

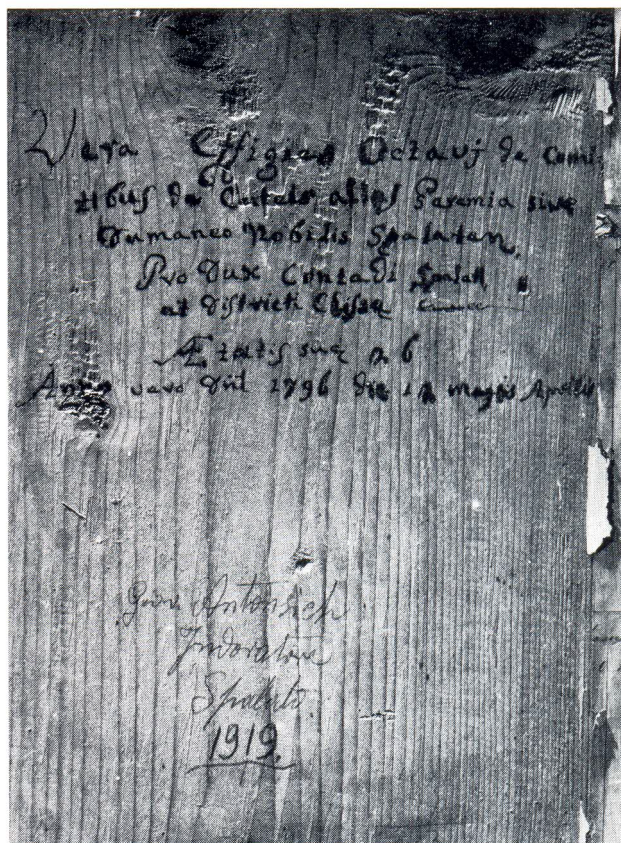

Portret Oktavija Geremije

Značaj ove slike, inače bez signature, s jedne je strane u citiranom zapisu koji tačno identificira prikazanu ličnost spominjući sva tri stara plemićka roda koja su se križala u porodici ovog Splićanina rođenog godine 1771, a umrlog godine 1849, koji je u mladosti obnašao više vojne funkcije, da bi zatim godine 1797. bio spomenut u dokumentima kao član splitskog plemićkog vijeća, godine 1806. kao član gradskog magistrata za zdravstvo, a godine 1830. kao »prisjednik« općine, a s druge strane u visokom likovnom kvalitetu djela samoga.¹⁾

U koncepciji i impostaciji lika kao i u opisanoj odjeći slika odaje već uočljive klasicističke crte iako se u nekim pojedinostima i ugođajima mogu naslutiti odjeci labuđeg pjeva baroka. U obradi portreta osjećamo izvanrednu mekoću, suptilnost i profinjenost u koloritu nježnih pastelnih nijansa i u obradi inkarnata i tkanina. Uzevši u obzir da je slika nastala pretposljednje godine mletačke vladavine u Splitu i s obzirom na stilske karakteristike, možemo pretpostaviti da je portret naslikan u Veneciji, jer Split sam — koliko nam je do sada poznato — nije u to vrijeme imao nikakvog slikara toga formata.

Ako pokušamo pobliže odrediti stilsku definiciju ovog portreta, možemo bez poteškoća uočiti da je s jedne strane daleko kasniji i izrazito drukčiji od radova najpoznatije mletačke autorice portreta u pastelu Rosalbe Carriere (1675—1757), ali da se isto tako s druge razlikuje i od portreta Alessandra Longhija (1733—1813), najistaknutijeg mletačkog portretiste onog vremena kad je nastala naša slika. U njegovim je platinama, kao što i kod nas pokazuju njegova dva kvalitetna portreta biskupa Antuna Lukovića u Prčanju koja sam svojedobno objelodanio, još mnogo jače prisutan zamah baroka u koji tek diskretno prodiru elementi neoklasičnog duha. Ne ulazeći u autorstvo našeg portreta, što je vrlo teško s obzirom na veći broj slikara te manire i kvaliteta u Veneciji krajem Settecenta, želim spomenuti da se on više približava portretima one prve generacije klasicističkih umjetnika na lagunama, koji će tek nakon pada Republike zauzeti sve pozicije u tom gradu zadavajući smrtni udarac duha Settecenta koji se gasio u osvit 19. stoljeća posljednjim članovima velikih slikarskih dinastija Tiepolovih, Longhijevih i Guardijevih, iako će Giandomenico Tiepolo umrijeti tek 1804, Alessandro Longhi 1813, a Giacomo Guardi čak 1835. Spominjući te prve mletačke klasiciste i njihove dodire s Dalmacijom ne mogu na prvom mjestu ne spomenuti Teodora Matteinija (1754—1831), s kojim naš portret ima i izvjesnih veza u Toskani i rimskog đaka, koji će poslije dugo boraviti u Bergamu, srodnosti, iako nešto zaostaje za boljim djelima ovog slikara rođenog odakle je u prvoj polovici posljednjeg decenija 18. stoljeća definitivno već prešao u Veneciju i tu godine 1807. postao profesor venecijanske Akademije. Matteinijev izuzetni osjećaj za profinjeno tipološko nijansiranje izraza lica, slobodno impostiranje lika u prostoru i kolorističke odnose, a ti su elementi i odraz njegovih veza s engleskim i francuskim slikarstvom toga vremena, pokazuje njegov portret Ivana Dominika

Natpis na poledini portreta
O. Geremije

Garanjina, signiran i datiran 1794, koji se danas nalazi u privatnom vlasništvu u Trstu, a bio je pobudio veliku pažnju na poznatoj izložbi slikarstva prve polovice 19. stoljeća pod naslovom »Michelangelo Grigoletti i njegovo doba« godine 1971. u Pordenoneu.²⁾ Isti je Matteini naslikao i palu »Sveci Augustin, Jakov i Ivan Evangelista« u trogirskoj katedrali, koja odaje manji kvalitet i nosi u sebi još i očite barokne prizvuke.³⁾ Taj prodor klasicizma, koji na mletačkom tlu ima svoj vrhunac u pojavi Canove, ojačat će nizom slikara od Domenica Pellegrinija (1759—1840) preko Lattanzia Querene (1768—1853) do Giuseppea Borsata (1768—1853), koji će obnovljenoj venecijanskoj Akademiji dati klasicistički pečat, ali koji će u stvari umrtviti mletačku slikarsku situaciju, u kojoj će paralelno još nostalgično trajati i odjeci razigranih tiepolovskih kompozicija punih svjetla i raskoši kao i velika tradicija venecijanskih vedutista.

Portret Tome Grisogona

Drugi portret predstavlja Tomu Grisogona (1759—1849), koji je pripadao drugoj istaknutoj splitskoj plemićkoj porodici i igrao također ulogu u javnom životu. O njemu je dokumentirano da je bio godine 1777. kao mladić od 18 godina imenovan od mletačkog providura Dalmacije za serdara Prološca, da je godine 1806. bio vicedelegat austrijske uprave na otoku Braču sa sudskom, upravnom i administrativnom vlašću kad su Rusi u borbi protiv Napoleona bili zaposjeli taj otok, a na kraju te iste godine postao je vijećnik splitske općinske uprave koju je na čelu s dr Jakovom Cindrom imenovao u ime Napoleonove vlasti Vicko Dandolo. Kasnije se povukao u privatni život i dugo djelovao kao ugledni odvjetnik.⁴⁾

I ovaj drugi portret ima u svojoj životnosti i izražajnosti neosporne kvalitete. Odlučni muškarčki lik ovog Splitsanina, koji će doživjeti devedeset godina, prikazan je u tamnoj halji s krznenom podstavom kasnijeg klasicističkog kroja ispod koje proviruju tvrdi okovratnik i razigrani bijeli »jabeau« koji odskače ispod otvorena žutog prsluka. Pod čelom, koje djelomično prekriva kratko podrezana kosa, proviruje lice pravilnih crta s plavim očima živa pogleda uprtim u gledaoca.

Teško je odrediti i u ovom slučaju autora slike, koju bi na osnovu stila, odjeće i dobi prikazanog (koji djeluje kao čovjek od oko 40—50 godina) datirao negdje u prvi ili početkom drugog decenija 19. stoljeća. S obzirom na situaciju kakvu je danas znamo, teško bih ga povezao uz lokalnu sredinu, a ne bih ga rado ni uz Veneciju, iako se to ne može kategorički isključiti, ne samo zato što je slikan u vrijeme kada Venecija nije više vladala Dalmacijom već i stoga što ne posjeduje neke izrazitije karakteristične i tipične crte mletačke neoklasične portretistike. Po svoj prilici može se pretpostaviti da se ovaj kulturni građanin dao portretirati na nekom od svojih putovanja možda do Trsta ili čak do Beča jer portret više odaje karakter srednjeevropskog klasicističkog načina, iako je taj pravac bio prilično ujednačen da bi se mogao dati neki sigurni i definirani sud kad se ne radi o djelima njegovih vrhunskih predstavnika.

Za našu kulturnu baštinu i ovaj drugi portret predstavlja poput prvoga određenu vrijednost jer potvrđuje niveau ukusa i obrazovanja prikazanih lica koji su se znali obratiti vrijednim slikarima da bi im ovjekovječili lik, a isto tako oba svjedoče o kulturnoj razini jednog malog grada u vrijeme koje sa gledišta povijesti umjetnosti predstavlja njegovo najsiromašnije poglavlje i u kome će jedina stvaralačka ličnost na likovnom polju biti Vicko Andrić (1793—1866), Canovin učenik, klasicistički arhitekt i prvi dalmatinski konzervator, čiji bi portret, koji se čuva u Regionalnom zavodu za zaštitu spomenika kulture u Splitu, bio na neki način — premda je nešto kasniji — treći u ovom nizu i zaslužio posebnu obradu.⁵⁾

BILJEŠKE

- 1) G. Novak, *Povijest Splita III*, Split 1965, str. 21, 52, 88.
- 2) G. M. Pilo, *Michelangelo Grigoletti e il suo tempo*, catalogo, Milano 1971, str. 65; K. Prijatelj, *Michelangelo Grigoletti i njegovo doba*, *Život umjetnosti* 15—16, Zagreb 1971, str. 209.
- 3) V. Celio Cega, *Le chiese di Traù*, Split 1885, str. 33; C. Fisković, *Opis trogirске katedrale iz XVIII st.*, Split 1940, str. 57; K. Prijatelj, *Klasicistički slikari Dalmacije*, Split 1964, str. 57; K. Prijatelj, *Studije o umjetninama u Dalmaciji II*, Zagreb 1968, str. 71.
- 4) O. von Grisogono, *Die Chronik meiner Familie*, Wien 1955 (otisnuto kao rukopis), str. 40—41, G. Cattalinich, *Memorie degli avvenimenti successi in Dalmazia dopo la caduta della repubblica veneta*, Split 1841, str. 109; G. Novak, o.c., str. 52. 1841, str. 109, G. Novak, o.c., str. 52. Prema I. Pederinu (*Starine dalmatinske Hrvatske kao nadahnuće austrijske putopisne književnosti biedermeiera, romantike i realizma*, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru — Razdio filoloških znanosti* 8, Zadar 1975, str. 276) car Franjo I bio je za vrijeme boravka u Splitu godine 1818. od gradskih otaca Splita smješten sa caricom »u palaču na Peristilu nasuprot stolnoj crkvi (to je zacijelo palača Grisogono)«, te bi po tome car stanovao u njegovoj kući.

- 5) Najljepše zahvaljujem za fotografiju portreta Oktavija Geremie, koju je izradio naš poznati pok. majstor umjetničke fotografije Tošo Dabac, svom prijatelju našem istaknutom kiparu Kostu Angeli Radovaniju uz napomenu da je O. Geremia bio brat Laure Margarite supruge Luja Angeli Radovanija koji je bio konzul španjolskog kralja Karla III u Splitu i Dubrovniku, te pradjed slikara Frane Branka, a šukundjed kipara Koste Angeli Radovanija. Za fotografiju portreta Tome Grisogona zahvaljujem svom bivšem studentu, sada nastavniku Peru Dragičeviću, a za onu natpisa na poledini prve slike Živku Bačiću, fotografu Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu.

